

שמיטה ואחוזה – האם התורה תפתור את בעיית העוני?

מצנף לאמר פתח תפתח את ידך לאחיד לעניך ולאביון בארץך" (דברים ט"ו, א-יא).

7. "אביון. אף שהוא בשאר מקומות שם התואר, הוא לדעתי כאן שם המופשט... הנה אחר שנצטוו המלוה לשמט חובותיו בשביעית, אשר מטבע האדם להתאונן ולדאוג על אבוד ממונו, הבטיחה לו התורה בזה שלא יגיע לו נזק והפסד בשמיטת כספיו, על זה אמר: אפס; אין כאן חששת ההעדר וההפסד, כי לא יהיה בך אביון, לא יתילד לך מזה עניות ודלות" (הכתב והקבלה שם, ד).

8. "אפס כי לא יהיה בך אביון, ולהלן הוא אומר: כי לא יחדל אביון מקרב הארץ; בזמן שאתם עושים רצונו של מקום - אביונים באחרים, וכשאינן אתם עושים רצונו של מקום - אביונים בכם" (ספרי דברים פסקא קיד).

9. "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. יאמר זה הודיע שגלגל הוא שחזור בעולם, ואם הוא נותן עתה לעני, לזמן אחר יעשיר העני ויתן לו או לאחד מזרעו. ואולם מה שאמר למעלה: אפס כי לא יהיה בך אביון, אינו יעוד שלא יהיה בו אביון, אך הודיע שאם ישמרו כולם דרכי השם יתעלה ומצוותיו לא יהיה בהם אביון. וזה, שאף על פי שהוא אמת, הנה הוא רחוק שיקרה זה, שיהיו העם כולם צדיקים בזה האופן; ולזה אמר על דרך היעוד הנבואי: כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" (רלב"ג דברים ט"ו, יא).

10. "והלא כתוב בתורה: ועבדום וענו אותם, הרי גזר על המצריים לעשות רע; וכתוב: וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ, הרי גזר על ישראל לעבוד כו"ם - ולמה נפרע מהן? לפי שלא גזר על איש פלוני הידוע שיהיה הוא הזונה, אלא כל אחד ואחד מאותן הזונים לעבוד כו"ם אילו לא רצה לעבוד לא היה עובד, ולא הודיעו הבורא אלא מנהגו של עולם. הא למה זה דומה, לאומר: העם הזה יהיה בהן צדיקים ורשעים, לא מפני זה יאמר הרשע כבר נגזר עליו שיהיה רשע, מפני שהודיע למשה שיהיו רשעים בישראל; כענין שנאמר: כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" (רמב"ם הלכות תשובה ו', ה).

1. "וירכבו את ארון האלהים אל עגלה חדשה וישארו מבית אבינרב אשר בגבעה ועזא ואחיו בני אבינרב נהגים את העגלה חדשה... ויבאו עד גרן נכון וישלח עזא אל ארון האלהים ויאמרו בו פי שמטו הכקר. ויחר אף ה' בעזה ויכהו שם האלהים על השל וימת שם עם ארון האלהים" (שמואל ב' ו', ג-יג).

2. "ויחקדשו הפקנים והלויים להעלות את ארון ה' אלהי ישראל. וישאו בני הלויים את ארון האלהים כאשר צוה משה כדבר ה' בכתפם במטות עליהם" (דברי הימים א ט"ו, יד-טו).

3. "וישש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה. והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חמת השדה כן תעשה לכרמך לזיתך" (שמות כ"ג, י-יא).

4. "הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, וקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, והניחום כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית" (יבמות טז ע"א).

5. "שיסמכו עליהן עניים לשכור ולקצור, ועוד - ליטול לקט שכחה ופיאה ומעשר עני" (רש"י שם).

6. "מקץ שבע שנים תעשה שמטה. וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו פי קרא שמטה לה'. את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיד תשמט ידך. אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכה ה' בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה. רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצנף היום. כי ה' אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים וברך לא ימשלו."

פי יהיה בך אביון מאחד אחיד באחד שערך בארץך אשר ה' אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבך ולא תקפץ את ידך מאחיד האביון. כי פתח תפתח את ידך לו והעבטת מעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו. השמר לך פן יהיה דבר עם לבך בלעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיד האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' יהיה בך חטא. נתון תתן לו ולא ירע לבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכה ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך. פי לא יחדל אביון מקרב הארץ על פן אנכי

ה' בבנותכם לכם מזבח למרדכם היום בה'. המעט לנו את עון פְּעוֹר אֲשֶׁר לא הטהרנו ממנו עד היום הִזָּה וְהִי הַגִּנָּף בַּעֲדַת ה'. ואתם תִּשְׁבוּ הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי ה' וְהִי אִתְּם תִּמְרְדוּ הַיּוֹם בַּה' וּמִחֹר אֶל כָּל עַדְתֵי יִשְׂרָאֵל יִקְצֹף. וְאָף אִם שָׂמָא אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם עָבְרוּ לְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲחֻזַּת ה' אֲשֶׁר שָׁכַן שָׁם מִשְׁפַּח ה' וְהֶאֱחֻזוּ בְּתוֹכָנוּ וְכֹה אֵל תִּמְרְדוּ וְאִתְּנוּ אֵל תִּמְרְדוּ בַּבְּנֹתְכֶם לְכֶם מִבְּלַעֲדֵי מִזְבַּח ה' אֱלֹהֵינוּ. הֲלוֹא עָכָן בֵּן זָרַח מֵעַל בַּחֲרָם וְעַל כָּל עַדְתֵי יִשְׂרָאֵל הִיָּה קָצָף וְהוּא אִישׁ אֶחָד לֹא גִוַע בַּעֲוֹנוֹ.

וַיַּעֲנוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וַחֲצֵי שִׁבְטֵי הַמְּנַשֶּׁה וַיִּדְבְּרוּ אֶת רְאִשֵׁי אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל. אֵל אֱלֹהִים ה' אֵל אֱלֹהִים ה' הוּא יִדַּע וְיִשְׂרָאֵל הוּא יִדַּע אִם בְּמִרְדָּה וְאִם בְּמַעַל בַּה' אֵל תוֹשִׁיעֵנו הַיּוֹם הַזֶּה... וְאִם לֹא מִדְּאָגָה מִדְּבַר עֲשִׂינוּ אֶת זֹאת לֵאמֹר מִחֹר בְּנִיכֶם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מַה לְכֶם וְלֹה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְגָבֹל נָתַן ה' בִּינֵנוּ וּבִינֵיכֶם בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד אֶת הַיְרֵדָן אֵין לְכֶם חֶלֶק בַּה' וְהִשְׁפִּיתוּ בְּנִיכֶם אֶת בְּנֵינוּ לְבִלְתִּי יָרָא אֶת ה'. וְנֹאמֶר נַעֲשֶׂה נָא לָנוּ לְבָנוֹת אֶת הַמִּזְבֵּחַ לֹא לַעֲוֹלָה וְלֹא לְזָבַח. פִּי עַד הוּא בִּינֵנוּ וּבִינֵיכֶם וּבֵין דְּרוֹתֵינוּ אֲחֵרֵינוּ לַעֲבֹד אֶת עַבְדַּת ה' לְפָנֵינוּ בְּעֹלֹתֵינוּ וּבִזְבָּחֵינוּ וּבִשְׁלָמֵינוּ וְלֹא יֵאמְרוּ בְּנִיכֶם מִחֹר לְבָנֵינוּ אֵין לְכֶם חֶלֶק בַּה'”

(יהושע כ"ב, י-כז).

17. “אֵז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שְׂבֻתָּהּ כֹּל יְמֵי הַשְּׁמֵה וְאִתְּם בְּאָרֶץ אֲבִיכֶם אֲז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצַת אֶת שְׂבֻתָּהּ. כֹּל יְמֵי הַשְּׁמֵה תִּשְׁבַּת אֶת אֲשֶׁר לֹא שְׂבֻתָּה בְּשְׂבֻתֵיכֶם בְּשְׂבֻתְכֶם עָלֶיהָ”

(ויקרא כ"ו, לד-לה).

11. “דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, שנאמר: כי לא יחדל אביון מקרב הארץ” (ברכות לד ע"ב).

12. “אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד. ויהיה בימיו החזק והחלש ביחס לזולתו, אבל באותם הימים תקל על בני האדם פרנסתם מאוד, עד שבעמל מועט ביותר שיעמול האדם יגיע לתועלת גדולה” (הקדמות הרמב"ם למשנה, מהד' הרב שילת, עמ' קלח).

13. “לא תשיף ולא תחיד נשף כסף נשף אכל נשף כל דבר אשר ישף. לנכרי תשיף ולא תחיד לא תשיף למען יברכה ה' אלהיך בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה” (דברים כ"ג, כ-כא).

14. “וביאר בכאן שיהיה רבית הנכרי מותר, ולא הזכיר כן בגזל ובגנבה, כמו שאמרו (ב"ק קיג ע"ב): גזל גוי אסור. אבל הרבית, שהוא נעשה לדעת שניהם וברצונם, לא נאסר אלא מצד האוחז והחסד, כמו שצוה (ויקרא י"ט, יח): וְאֵהַבְתָּ לְרַעַךְ כַּמִּוֶּךָ, וכמו שאמר (לעיל ט"ו, ט): ה' השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', ועל כן אמר 'למען יברכה ה' אלהיך' - כי חסד ורחמים יעשה עם אחיו כאשר ילוננו בלא רבית ותחשב לו לצדקה. וכן השמיטה חסד באחים. לכך אמר 'את הנכרי תגוש', וקבע לו ברכה, כי הכתוב לא יזכיר הברכה רק בצדקה ובחסדים, לא בגזל ובגנבה ובאונאה” (רמב"ן, דברים כ"ג, כ).

15. “תנן התם: פרוסבול אינו משמט; זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה: השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', עמד והתקין פרוסבול. וזה הוא גופו של פרוסבול: מוסרני לכם פלוני דיינין שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמים למטה או העדים” (גיטין לו ע"א).

16. “ויבאו אל גלילות הירדן אשר בארץ כנען ויבנו בני ראובן ובני גד וַחֲצֵי שִׁבְטֵי הַמְּנַשֶּׁה שָׁם מִזְבֵּחַ עַל הַיְרֵדָן מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לְמִרְאָה... וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְהָלוּ כָּל עַדְתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלֵה לַעֲלוֹת עֲלֵיהֶם לְצָבָא... וַיָּבֵאוּ אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גָד וְאֶל חֲצֵי שִׁבְטֵי הַמְּנַשֶּׁה אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד וַיִּדְבְּרוּ אִתְּם לֵאמֹר. פֹּה אָמְרוּ כָּל עַדְתֵי ה' מַה הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר מַעֲלֵתֶם בְּאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְשׁוֹב הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי